

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו ר נ ו ת ל ע י ו ר ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
ערוכים בידי ד"ר נחמה ליבוביץ - שנת העשרים ואחת

ח ו ק ת (תשכ"ב)

כ"א כ"א - ל'
גליון זה הוא המשכו של גליון חוקת תשכ"א!

א. כ"א וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמורי לאמר

כ"ב מעברה בארצך

שמות רבה י"ט (כ"ז)

"וישלח ישראל מלאכים", זה שאמר הכתוב (תהלים ל"ו): "בטח בה' ועשה טוב, שכן ארץ ורעה אפונה". ואמר (תהלים ל"ד) "סור טרע ועשה טוב, בקש שלום ורדפהו". לא הקפידה התורה לרדוף אחרי המצוות, אלא (דב' כ"ב) "כי יקרא קץ צפור לפניך"; (שמות כ"ג) "כי תפגע שור או יבן..."; (שמות שם) "כי תראה חמור שונאך"; (דברים כ"ד) "כי תחבט זיתך... לגר ליחוס ולא למנה יהיה"; (דברים שם) "כי תבצור כרמך... לגר ליחוס ולא למנה יהיה"; אם באו לידיך, אתה מצווה עליהם ולא לרדף אחריהם. אבל השלום - 'בקש שלום' במקומך "ורדפהו" במקום אחר. וכן עשו ישראל: אע"פ שאמר להם הקב"ה (דב' ב') "החל רש וחתר בו מלחמה" רדפו אחרי השלום, שנאמר "וישלח ישראל מלאכים אל סיחון".

כ"ב ד"ה מעברך בארצך

מ"פ שלא נצטוו לפתח להם במלום, בקשו מהם שלום.

(1) מה הקשי במסוקינו מרצו ליישב?

(2) מפרשי המדרש שואלים: מה ראה בעל המדרש לפתח במסוק מלהלים ל"ו שאין מפרש בו כלל ענין השלום ולא יזה ענין הניאוף? נסה ליישב השאלה! שים לבא יש אפשרות ליישב קושי זה בשתי חסובות שונות לבמרי זו טזו!

(3) כיצד מעבר רש"י את מקורו ומה סיבת שנויו השוני? (שים לב: במקום המשפט החיובי במקור "אע"פ שאמר להם הקב"ה", בא ברש"י משפט שלילי: "אע"פ שלא נצטוו...")

(4) בעל עקדת יצחק (פרשת חוקת) מביא בקשר לפסוקנו ולמדרש חז"ל זה את דברי פרקי אבות פרק ד'. ואלה דבריו: "...ולזה היתה עבת החכם רבי מתיא בן חרש נכונה מאד, באומרו: "הוי מקדים שלום לכל אדם". הסבר, מה הקשר בין מאמר זה לענינו וכיצד הוא מפרשהו?

ב. כ"א וישלח ישראל מלאכים אל סיחון... מעברך בארצך

רמב"ן ד"ה וישלח ישראל מלאכים

(אחרי הביא דברי רש"י שהובאו בשאלה הקודמת) ופירא מאד בע"ה במקורו, כי בכל האומות נצטוו לפתח להם לשלום חוץ מעמלק ומואב, אבל באמת מה שאמר לו "מעברך בארצך" זה היה משה עושה מעצמו דרך פיוס, כי ארץ סיחון ועוב ירושתם של ישראל היתה, כי לאמורי היא וזוה מן הדיון מאם יענו שלום ומהחו להם, שיהיה כל העם הנמצא בה להם לסט ועבדו.

אבל משה היה יודע, כי ישראל עתה לא יכבשו כל עשרת עממים והיה חפץ שיחיה כל כבושם מעבר לירדן וחלאת, שיהיה מושבם יחד, ושחיה הארץ חסובה אשר היא זאת חלב ודבש. הלא תראה שאם לא בקשוהו מסנו בני גד ובני ראובן לא היה סניח שם אדם, אלא שיהיה לחרבה.

וכן שנוי בספרי (כי-תבא רצ"ט - דברים כ"ו ג') "אמר נטבע ה' לאבותינו לתת לנו - פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך". ועוד אמרו רבותינו, שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש...

ולא שלחו אל עוב דברי שלום, כי הוא כאשר ראה, כי הכו את סיחון, יצא לקראתם למלחמה.

רמב"ן דברים ב' כ"ד ו"ה ראה נחתי בידך את סיחון.

הדבור הזה הוא האמור למטה (דברים ב' ל"א) "ראה החילותי תת לפניך" וקודם לכן שלח לו מלאכים ממדבר קדמות, כי אחרי שיצונו השם "החל רש והתגר בו מלחמה" לא ישלח לו דברי שלום; מעברה בארצך, כי אם ישמע אלינו - יהיה עובר על דברי השם, ואם ידע שלא ישמע יהיה שליחותו לריק... אבל פירוש "ואשלח מלאכים" וכבר שלחתי מלאכים...

(1) איזה קשי (או קשיים) מיישב הרמב"ן בדבריו לפסוקו, האם מיישב הוא אותו קושי שעסקנו בו בשאלה א?

(2) העוסק הרמב"ן בשני המקומות הנ"ל (בחוקת ובדברים) ביישוב אותם קשיים אם לא?

(3) מהי ראייתו של הרמב"ן במדבר פרק ל"ב?

(4) התוכל להביא ראיה מספר יהושע למה שאומר הרמב"ן "שלא היה עבר הירדן ראוי לבית המקדש"?

(5) הסבר מהו ההבדל העקרוני בין מגמת דברי הרמב"ן (למקומות) לבין מגמת דברי המדרש רבה שהובאו בשאלה א.

(6) פרש את דברי הרמב"ן המסומנים בקו.

ג. כ"ן כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו

תנ"ך ד"ר ס' ע"ב

אמר ר' שמעון בן לקיש: הרבה מקראות שראויין להשקף והן הן גופי תורת: ... כיוצא בדבר אחר אומר: "כי חשבון עיר סיחון היא והוא נלחם במלך מואב הראשון" מאי נפקא מינא? אלא לפי שאמר להם הקב"ה לישראל (דברים ב') "אל תצר את מואב" אמר הקב"ה: "ליתי סיחון ליפק ממואב, וליתו ישראל וליפקו מסיחון" (=יבוא סיחון ויקח ממואב, ויבואו ישראל...) והיינו דאמר רב פפא: עמון ומואב טיהרו בסיחון.

(1) מה הקשי בפסוקו שעליו מתעכבת הגמרא?

(2) הסבר את המקומות המסומנים בקו.

א"ל יש מפסוקו ראייה שכבש סיחון מערי מואב, אך היכן הראיה שכבש סיחון גם מארץ עמון?

ד. כ"ז על כן יאמרו המושלים: באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון כי אם יראה מחשבון להבה מקרית סיחון אכלה עד מואב בפלי במות ארזון

גמ' בתרא ע"ח

אמר ר' שמואל בר' זחמאי אמר ר' יוחנן: מאי דכתיב "על כן יאמרו המושלים באו חשבון" ויבאו חשבון שלעולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה. "תבנה ותכונן" - אם אתה עושה כן - תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא. "עיר סיחון" - אם משיב אדם עצמו כעיר זה שהולך אחר שיחה גאה, מה כתיב אחריו? "כי אם יצאה מחשבון" תצא אם מחשבון ותאכל את שאינס מחשבון. "להבה מקרית סיחון" - מקרית צדיקים שצקראו "שיחה", רש"י (= אילנות). מלשון (בר' ג') וכל שיח הסדה שרם יהיה בארץ ולא כל אילנא חקלאי ("אכלה עד מואב" - זה הסתלק אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר שיחה גאה (וי"א אחר שיחה) "בעלי במות ארזון" - אלה גסי הרוח (רש"י) ואכלה האש גמי גסי הרוח שמבזיחין עצמן כבעלי בטות).

בעל תורה תמימה לפסוקו: אחרי הניאו דברי הגמרא דלעיל:

הנה אין ספק, אשר כלל דרשה זו וכיוצא בה באמרו על דרך רמז ואסמכתא ומשל, על דרך המוסר או להכלית שלא ישכח זכרון המאמרים...

אמנם חקתי ומצאתי, כי אין על פי כן אין מדרג תז"ץ להסמך דרשות כאלו על לשון איזה פסוק שהוא, אם לא שיש להם איזה פסוק והערה בלשון הפסוק שהוא, שאינו מיושב לפי פשוטו, כאשר ימצא המעיין הנבון בכל המקומות שבאו דרשות כאלה, וידקדק בעמקי חכונת תלשון או הסדר.

הסבר - מה גרם - איפא - לחכמינו שתלו מוסרם דוקא על פסוק זה - ובמה "אינו מיושב לפי פשוטו"?